

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Миглена Викторова Михайлова-Паланска „Състав и динамика на туристическата терминология в българския и чешкия език“

от чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Ганчева Попова

Дисертационният труд на Миглена Михайлова-Паланска е посветен на тема, която се отличава с двуаспектна актуалност. От една страна в лингвистичен план – туристическата терминология не е била изучавана досега в цялост и в съпоставка между българския и чешкия език. А освен това в съвременността тя се характеризира с особена динамичност на номинационните процеси, поради което представлява интерес за езикознанието. От друга страна трябва да се изтъкне особената значимост на туризма като икономически отрасъл и в двете страни, поради което неговата терминология следва да бъде систематизирана и стандартизирана, за да улеснява туристическия бизнес и обучението на студентите.

Ето защо дисертантката се е насочила към тази тема, поставила си е значима цел и я е постигнала с изпълнението на 7 по-конкретни задачи, като основателно е избрала термините от 6 основни тематични групи (организация на туризма, настаняване, хранене, транспорт, свободно време, допълнителни туристически дейности).

Приложенията в разработката им подходи (синхронен-съпоставителен, ономасиологично-семасиологичен с превес на ономасиологичния) и методи (компонентен анализ, падежна граматика и когнитивен метод) са обосновани от особеностите на туристическата терминология и от целите, които си поставя авторката. Те създават условия за успешно решение на набелязаните задачи. Напр. ономасиологично-семасиологичният подход ѝ дава възможност да установи и проследи отношението на семантична и формална вариантност в туристическата терминология.

Обектът на изследването е също така много сполучливо определен както в структурно-съдържателен, така и във функционален аспект. Изучени са не само тесноспециалните туристически термини, но и термините от други области, които се използват в туристическата сфера, а освен това са добавени и професионализмите. Така авторката постига широко разгърнати предпоставки за силна комуникативна насоченост на получените резултати.

Количеството на термините е внушително – 2 600, от които 1297 български и 1303 чешки, ексцерпирани от много добре подбрани съвременни източници.

Дисертацията съдържа 249 с. и се състои от увод, 4 глави, заключение, 2 приложения и библиография.

В Увода (с. 7 – 19) е представена темата и са засегнати традиционните за всяка дисертация въпроси, но съобразени със спецификата на туристическата терминология и аспектите, в които се проучва в настоящия труд.

Първа глава „Теоретични и приложни аспекти на терминологията“ (с. 20 – 55) поставя на вниманието такива общи въпроси от терминознанието като: значението на метатермина терминология; начало и развитие на терминознанието с неговите школи и направления, вкл. в българското и чешкото терминознание; изискванията към термините; дейностите, съзнателно извършвани над тях; функционирането на терминологията; отношението на термините към останалите номинационни единици в езика за специални цели; професионализмите и професионалните жаргонизми.

С оглед на общата теория това изложение е много кратко и синтезирано, но от друг ъгъл на зрение, а именно поставените конкретни задачи, тези 25 с. изглеждат като разширение или отклонение от темата. Авторката обаче се е спряла съвсем целенасочено на тези общи проблеми – и то е да очертае посоката, която ще следва при проследяването на особеностите на туристическата терминология в българския и чешкия език. Така всеки един от поставените проблеми има своето предназначение при описанието на двете терминологии. Напр. изискването към термините води авторката до терминообразователните процеси и отношенията на системност и вариантност; а върху основата на възгледите за същността и структурата на специалния подезик се изгражда представата за формирането на туристическата терминология като състав от различни пластове както в тематичен, така и във функционален смисъл.

Основавайки се върху разбирането за характера на туризма като универсална и интегрална наука и дейност, който дава отражение върху езиковия израз на неговите понятия, във Втора глава „Туризмът и формирането на туристическата терминология“ (с. 56 – 109) авторката обосновава своята изследователска цел и разглежда редица същностни въпроси – формирането на туристическата терминология в българския и чешкия език с неговите характерни общи и за двата езика черти, обяснението на динамизма в съвременната им туристическа терминология; основни тенденции с приликите и отликите в двата езика.

В тази глава се установява съставът на туристическата терминология в двата езика с неговите тематични и функционални

пластове, както и специфичното и комплексно влияние върху него на такива развойни тенденции като интернационализация, демократизация, национализация.

Прави се класификация на понятията по тематични групи, а вътре във всяка от тях – въз основа на логически принципи, главно род ↔ вид. Тук е важно да се отбележи, че авторката се е ръководила от такива особености на туристическата терминология като изявен интердисциплинарен характер и тематично, както и понятийно-семантично разнообразие.

Специално внимание се отделя на правилността на дефинициите, като се посочват типовете некоректни дефиниции и се предлагат начини за тяхното стандартизиране.

В тази глава авторката се спира и на речниковото отразяване на туристическата лексика.

Повдига и въпросът за необходимостта от цялостна стандартизация, унификация и нормализация на двете терминологии.

В Трета глава „Техники за номинация на туристическите термини“ (с. 104 – 139) се разглежда цялостният процес на терминообразуването с неговите три етапа, като специално внимание се отделя на третия, лингвистичния етап, а именно терминологичната номинация. Обстойно са анализирани номинационните техники и в двата езика (срв. универбизация, абривиация, морфологична афиксация, композиция, формалносинтактични и семантични техники) с посочване на съответни прилики и отлики, напр. отбелязва се, че абривиацията се избягва и в двата езика; че метафората е по-рядко срещана в сравнение с метонимията, особено в чешкия език.

Във връзка с терминообразуването чрез заемане авторката отбелязва и т. нар. повторна интернационализация, на която досега не е отделяно внимание в българското езикознание.

Надлежно са проучени и процесите на адаптация и интеграция при заетите термини, като са засегнати техните видове и специфики, както и някои общи тенденции, а също така и различия в двата езика. Така напр. установява, че в чешкия език се наблюдава стремеж към запазване на оригиналната ортографична и ортоепична форма за разлика от българския език, в който се предпочита транскрипцията; че при чешкия език особеност на морфологичната адаптация е по-слабата адаптация към склонитбените типове за ж. и ср. р., поради което остават несклоняеми.

Четвърта глава „Отношения на системност и вариантност в туристическата терминология“ (с. 140 – 175) е посветена на много

важните за терминологичната теория и практика въпроси за системността и вариантността в туристическата терминология.

Авторката определя вътрешно- и външносистемните отношения за двете терминологии. Изтъква, че специфичният инвентар от тесноспециална интернационална и професионална лексика се дължи на външносистемните отношения.

Специално внимание е отделено на процесите терминологизация, детерминологизация и ретерминологизация като фактори за възникването на външносистемните отношения. Прави извод, че и в двата езика те проявяват един и същи характер и поставят редица сходни въпроси по отношение на номинационните процеси. Същевременно установява, че номинациите в този смисъл са по-прецизни в чешкия език, поради което случаите на междусистемна вариантност полисемия, омонимия и синонимия са по-малко.

За класификационен признак на своята типологизация на вариантността авторката приема различието на езиковата форма на съответното езиково равнище, срв.

- Графично-фонетични варианти, които се наблюдават главно при заетите термини, които са в процес на адаптация и в двата езика.
- Граматични варианти.
- Словообразователни варианти – с еднаква основа и различни афикси;
- Лексикални, в чиито граници обособява 3 подгрупи според произхода им. Специално внимание отделя и на рядко срещаното в терминологичните системи, но наблюдаващо се в туристическата терминология, присъствие на повече от два варианта, включително и цели синонимни редове.
- Синтактични варианти, дължащи се на различни синтактични модели при термините словосъчетания.
- Стилистични варианти, при които отношението е между термин и професионализъм.

Като анализира многообразието от варианти и в двата езика, авторката прави извод за несистемния характер на туристическата терминология и нейното продължаващо формиране. Дава препоръки за терминографското ѝ представяне.

От проявите на семантична вариантност разглежда многозначността и омонимията. Намира термини с повече от две значения и термини с едновременно прояви на вътрешно- и външносистемни отношения, като пршивижда идентични случаи в двата езика и причините за тях.

Прави препоръки за ревизия на вариантността, тъй като поради силното си присъствие нарушава комуникацията в туризма.

В Заключението (с. 176 – 181) са сумирани резултатите от изследването.

Специално трябва да се отбележат двете приложения: Азбучен списък на туристическите термини в българския език и Азбучен списък на туристическите термини в чешкия език.

Библиографията (с. 229 – 244) е достатъчно богата, за да осигури изработването на теоретичните основи на изследването.

Дисертацията съдържа множество по-общи и по-конкретни приноси, които в една кратка рецензия не могат да бъдат представени. Затова в много обобщен и съкратен вид тук ще посоча следните:

1. Съставен е корпус от основните туристически термини в българския и чешкия език, които са изследвани обстойно с оглед на тяхното образуване, тематични и функционални особености, специфични характеристики на системността и вариантността, всичко което е основа за препоръките от авторката за подобряване на комуникацията в сферата на туризма между специалистите, и между специалистите и потребителите на туристически услуги.

2. Установен е съставът в тематично и функционално отношение на българската и чешката терминология. Срв. в него се включват тесноспециални, интердисциплинарни термини и професионализми.

3. Предлага се специфично моделиране на ядрото и периферията на туристическата терминология, съобразено с нейните особености, като се отчита и динамиката ѝ, която в този план се изразява в движение от ядрото към периферията и обратно.

4. Установени и изучени са основните тенденции в създаването и развитието на туристическата терминология в българския и чешкия език и са изведени приликите и разликите между тях, до които е достигнато чрез прецизно направена съпоставка. Особено внимание е обърнато на основните тенденции в динамиката на туристическата терминология, срв. тенденциите към интернационализация, към демократизация, към национализация, чието комплексно влияние е специфично за туристическата терминология, както се изтъква от авторката. Същевременно се подчертава, че най-продуктивният начин за обогатяване на туристическата терминология е заемането, което кореспондира с нейната интернационализация.

Много важен принос е изводът (като резултат от изследването), че и в двата езика тенденцията към интернационализация има превес над тенденцията за национализация, които обаче според авторката се намират не в отношение на противодействие, а взаимодействие, което от своя

страна утвърждава националноезиковия облик на туристическата терминология в двата езика и създава предпоставки за нейната нормализация.

5. Показани са техниките за терминологична номинация в двете терминологии. Изтъкнати са общите черти и различията. Напр. отбелязано е, че заемането е най-разпространеният начин за образуване на термини в двата езика. (За повече подробности вж. тук в частта, посветена на Трета глава.)

6. Намерени са основните фактори за възникването на външносистемните отношения в туристическата терминология на двата езика, а именно терминологизацията, детерминологизацията и ретерминологизацията.

7. Представени са разнообразните прояви на формалната и семантичната вариантност, като е наблегнато на сходството между двата езика, което се състои в преобладаващото количество на графично-фонетичните и лексикалните формални варианти и на полисемията като израз на семантична вариантност. Описанието на посочените характеристики на туристическата терминология са с висока приложна стойност – то е добра основа за решаването на редица терминологични проблеми – стандартизация, кодификация и нормализация, превод, обучение, съставяне на речници.

8. Установено е взаимодействието на туристическите термини с другата терминологична лексика, както и с общоупотребимата лексика. Срв. разгледани са процесите на терминологизация, ретерминологизация и детерминологизация.

9. Особено полезно за комуникативността на терминологията е предложението да се добави и изискването за номиналност на формата на термина към другите изисквания.

10. Установено е състоянието на туристическата терминология в двата езика, която е определена като система в процес на формиране, характеризираща се с явна разколебаност по отношение на еднозначното възприемане на туристическите термини, което довежда до затруднения в системното им организиране, във функционирането им, в изучаването на туризма и в туристическия бизнес.

Като изтъква тези недостатъци, авторката ще допринесе за точното им отразяване в речниците, за по-голямо внимание към тях в чуждоезиковото обучение и при превода.

11. Висока оценка заслужава опитът на авторката да внесе ред в хаоса на все още неустановената туристически терминология в двата езика, който е реализиран успешно с изработването на настоящия дисертационен труд.

Имам и три бележки:

1. На с. 24 – неточно е да се говори за съвпадение на формата с понятието. Формата с езиковото значение на компонентите си или на тяхното съчетание може да отразява признаци на понятието (но може и да не отразява). В този случай може да се говори за съвпадение на семантични признаци на формата с признаци на понятието.

2. След като обстойно са разгледани таксономичните понятийно-семантични отношения (род ↔ вид), не е ясно защо не е обърнато внимание на партитивните (част ↔ цяло) и на асоциативните отношения (основани върху предикатната схема – по падежната граматика) – дали те липсват в туристическата терминология или просто са изоставени.

3. След като е разгледана Московската терминологична школа, би следвало да се спомене за особено високото ѝ настоящо развитие под ръководството на видния терминолог В. А. Татаринов.

В заключение още веднъж ще подчертая, че дисертационният труд на Миглена Михайлова-Паланска представя сериозно, задълбочено и многостранно изследване на състава и динамиката на българската и чешката туристическа терминология, изпълнено на високо научно равнище и със съвременни методи. Той съдържа редица приноси моменти и убедителни решения на актуални научни и приложни проблеми. Дисертацията се отличава с ярката си приложна насоченост – качество, необходимо за всеки научен труд, но особено ценно за терминологичните трудове.

Смятам, че дисертационният труд напълно отговаря на всички изисквания за получаване на образователната и научната степен „доктор“.

Авторефератът отразява правилно съдържанието на дисертацията.

Приемам заявените от докторантката научни приноси в приложената авторска справка.

Части от дисертацията са представени в 5 публикации.

Препоръчам на научното жури да присъди образователната и научната степен „доктор“ на Миглена Викторова Михайлова-Паланска.

18 март 2015 г.

Рецензент:

(чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова)